

Effects of Saffron Cultivation on Physical-spatial Changes in the Village of Fath Abad (Rashtkhwar Rural District in Khorasan Razavi Province)

Ali Izadi ¹ | Sadegh Asghari Lofmajani ²

1. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. E-mail: aezadi2014@gmail.com
2. Corresponding Author, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Literature and Humanities, University of Zabol, Zabol, Iran. E-mail: Asghari2750@uoz.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received 23 March 2024
Received in revised form 26 June 2025
Accepted 10 August 2025
Published online 22 September 2025

Keywords:

Physical Texture Change,
Income Generation,
FathAbad Village,
Saffron.

ABSTRACT

Objective: The physical texture of rural settlements can change over time and according to different conditions. This change is the result of interaction and mutual relationship with environmental, economic and social factors and effects. In this regard, the economy of rural households plays a significant role in the change. The aim of the present study is to investigate the effects of saffron income generation on the change in the physical-spatial texture of Fath Abad village in Rashtkhwar County.

Methods: In this research, the role of saffron in generating income in 355 saffron-growing households living in FathAbad village was investigated. For this purpose, first, in addition to documentary studies and initial field visits, a wide range of indicators were determined in accordance with the conditions of the village under study. Then, data collection was carried out based on selected indicators using field observation forms and village and household questionnaires. Also, statistical analyses and SPSS software were used to analyze the data.

Results: The research findings confirm that there is a significant relationship between saffron income generation and housing and construction development in the study area. The correlation coefficient between saffron cultivation area and housing and construction development is 0.591, which, considering the resulting values, can be said with a confidence level of 99% that there is a direct and significant relationship between these two variables with a medium correlation.

Conclusions: The results of the study indicate that the greater the area under saffron cultivation, the greater the saffron production and, as a result, the higher the level of income generation, which ultimately leads to improved housing and construction development in the study area.

Cite this article: Izadi, A., & Asghari Lofmajani, S. (2025). Effects of Saffron Cultivation on Physical-spatial Changes in the Village of Fath Abad (Rashtkhwar Rural District in Khorasan Razavi Province). *Space Economy and Rural Development*, 14 (51), 69-90. <http://doi.org/10.61882/serd.14.51.3>

© The Author(s)

DOI: <http://doi.org/10.61882/serd.14.51.3>

Publisher: Kharazmi University

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Agriculture plays an important and fundamental role at various levels, including making a major contribution to achieving the Millennium Development Goals (sustainable development and poverty reduction), generating income for the rural poor in developing countries, creating food security, reducing household food expenditures, and transforming the consumer economy into a productive economy. In other words, the agricultural sector is essential to the economic life of societies worldwide, adapted to their climates. Among investments in various economic sectors, investment in agriculture holds a special importance because it can lead to increased production and transform the physical structure of rural households. In this regard, saffron—the most expensive agricultural and medicinal product globally—holds significant value due to its extremely high-income generation compared to other agricultural products. This income leads to improvements in quality of life across economic and social dimensions, and most importantly, causes changes in the physical structure of rural settlements. The cultivation of saffron in Rashtkhwar County, Khorasan Razavi Province, has seen extensive investment in less than five years, accelerating the crop's development and fostering growth in biological fields, especially in the physical texture of rural settlements.

FathAbad village, located near Rashtkhwar, has experienced structural and functional changes on national and regional scales. Population growth, increased income from saffron cultivation, changes in land use patterns, and housing development are among these changes. These developments necessitate further research into the effects of saffron cultivation on changes in the physical texture of rural settlements.

Methods

This research employed a descriptive-analytical approach. The study examined the role of saffron cultivation in generating income for 355 households engaged in saffron farming in Fath Abad village. First, documentary studies and initial field visits were conducted to identify relevant indicators suited to the village's context. Data collection was then carried out using field observation forms and questionnaires at both village and household levels. Statistical analyses were performed using SPSS software.

Results

Statistical analysis indicates that increasing the area under saffron cultivation in Fath Abad households leads to improvements in housing and construction. These findings align with Ebrahimi (2009), who concluded that saffron cultivation positively impacted income generation, employment, and the rural economy in Zaveh village, Torbat-e-Heydariyeh.

To examine the relationship between saffron cultivation area and housing development, the Spearman correlation test was applied. With a correlation coefficient of 0.591 and a significance level confirming 99% confidence, a direct and significant moderate correlation exists between these variables. Thus, increased cultivation area and resulting income significantly contribute to housing development in the village. These results support findings by Asghari Lafamjani and Izadi (2017), who noted that despite production restrictions, saffron has created significant economic opportunities for households in Rashtkhwar district.

Conclusion

The study's findings reveal that, in addition to saffron cultivation, wheat, barley, white onion, and gardening (primarily pomegranates and grapes) remain important sources of livelihood and income in the village. Traditional rural houses include spaces such as yards for drying agricultural products and storage warehouses for long-term product preservation, whether for

household consumption or future sale. However, some newer houses modeled after urban styles have omitted these spaces due to limited land availability, while others with larger land areas have retained them.

Historically, the low price of saffron limited housing construction in Fath Abad, but recent price increases have driven notable development in rural housing since 2011. Housing growth in the village has taken two forms: a) Horizontal expansion: Increasing population density through new constructions around the village and intensive building within vacant or dilapidated areas inside the village; b) Vertical expansion: Driven by higher land prices linked to saffron production, two- and three-story buildings—previously uncommon—have rapidly become more prevalent in recent years.

Keywords: Physical Texture Change, Income Generation, FathAbad Village, Saffron.

Author Contributions

The authors contributed equally to this research article.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

We would like to express our deepest gratitude to all individuals and organizations, including (Governorship, Rashtkhwar District Administration) who accompanied us in writing this article and provided the necessary support for accessing the required statistics and data.

Ethical considerations

All authors affirm that this research was conducted in accordance with ethical standards, with no data fabrication, falsification, or plagiarism.

Funding

This research has not received any specific financial support from funding organizations in the government, commercial, or non-profit sectors.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

اثرات کشت زعفران در تغییرات کالبدی - فضایی روستای فتح آباد (شهرستان رشتخوار در استان خراسان رضوی)

علی ایزدی^۱ | صادق اصغری لقمجانی^۲ ✉

۱. گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. رایانامه: aezadi2014@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه زابل، زابل، ایران. رایانامه: Asghari2750@uoz.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: بافت کالبدی سکونتگاه‌های روستایی بسته به گذر زمان و با توجه به شرایط متفاوت قابل تغییر است. این تغییر حاصل تعامل و ارتباط متقابل با عوامل و اثرات محیطی و اقتصادی و اجتماعی است. در این راستا، اقتصاد خانوارهای روستایی نقش قابل تاملی در تغییر بازی می‌کند. هدف پژوهش حاضر، بررسی اثرات درآمدزایی زعفران بر تغییر بافت کالبدی - فضایی روستای فتح‌آباد در شهرستان رشتخوار بوده است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۰۴	روش پژوهش: در این پژوهش، نقش درآمدزایی زعفران در ۳۵۵ خانوار زعفران‌کار ساکن در روستای فتح‌آباد بررسی شد. بدین منظور، ابتدا ضمن مطالعات اسنادی و بازدیدهای اولیه میدانی، طیف گسترده‌ای از شاخص‌ها متناسب با شرایط روستای مورد مطالعه تعیین گردید. سپس جمع‌آوری داده‌ها براساس شاخص‌های انتخابی، با استفاده از فرم مشاهدات میدانی و پرسشنامه‌های روستا و خانوار انجام شده است. همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل‌های آماری و نرم‌افزار SPSS استفاده گردید.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۰۵	یافته‌ها: یافته‌های پژوهش مؤید آن است که بین درآمدزایی زعفران و توسعه مسکن و ساخت‌وسازها در محدوده مورد مطالعه ارتباط معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی بین سطح زیرکشت زعفران و توسعه مسکن و ساخت‌وسازها ۰/۵۹۱ است که با توجه به مقادیر حاصل، با سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که بین این دو متغیر، ارتباط مستقیم و معنادار با همبستگی متوسط برقرار است.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۱۹	نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش بیانگر آن است که هرچه سطح زیرکشت زعفران بیشتر شود، میزان تولید زعفران بیشتر و در نتیجه سطح درآمدزایی بیشتر می‌شود که در نهایت منجر به بهبود مسکن و توسعه ساخت‌وسازها در محدوده مورد مطالعه می‌شود.
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۳۱	کلیدواژه‌ها: تغییر بافت کالبدی، درآمدزایی، روستای فتح‌آباد، زعفران.

استناد: ایزدی، علی؛ و صادق، اصغری لقمجانی (۱۴۰۴). اثرات کشت زعفران در تغییرات کالبدی - فضایی روستای فتح‌آباد (شهرستان رشتخوار در استان خراسان رضوی). *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۴ (۵۱)، ۶۹-۹۰. <http://doi.org/10.61882/serd.14.51.3>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه خوارزمی

مقدمه

کشاورزی در سطوح مختلف دارای نقش‌های مهم و اساسی است. از جمله داشتن سهم عمده در رسیدن به اهداف توسعه هزاره سوم (توسعه پایدار و کاهش فقر)، درآمدزایی فقرای روستایی کشورهای در حال توسعه (ویلان^۱، ۱۳۸۱)، ایجاد امنیت غذایی (گیلیس، ۱۳۸۵: ۱۰؛ جیلیس^۲، ۱۳۸۴) کاهش مخارج غذایی در بودجه‌ی خانوار (رحیمی، ۱۳۷۸)، تغییر ساختار اقتصادی مصرفی به ساختار اقتصاد تولیدی (قدیری معصوم، ۱۳۸۲) است. به عبارت دیگر، بخش کشاورزی دارای نقش اساسی در حیات اقتصادی جوامع سرتاسر جهان متناسب با اقلیم‌های خود می‌باشد (فال سلیمان و همکاران، ۱۳۹۲).

در واقع، از میان سرمایه‌گذاری‌های مربوط به بخش‌های مختلف اقتصادی، سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار است؛ زیرا سرمایه‌گذاری در این بخش می‌تواند موجب رشد تولید و تغییر بافت کالبد سکونتگاه خانوارهای روستایی شود (امینی و فلیحتی، ۱۳۷۷). در این زمینه، محصول زعفران به عنوان گران‌ترین محصول کشاورزی و دارویی جهان بنا به دلایلی همچون درآمدزایی فوق‌العاده بالای آن نسبت به سایر محصولات کشاورزی که منجر به تغییر کیفیت زندگی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و از همه مهم‌تر تغییر بافت سکونتگاه روستایی می‌شود، به طور چشم‌گیری قابل توجه است (ابراهیمی، ۱۳۸۸). تردیدی نیست که افزایش غیرمنتظره قیمت زعفران در نیمه دوم سال ۱۳۸۵ قابل تامل است و مدیریت پیچیده‌ای را طلب می‌کند، افزایش قیمت طبعاً به افزایش سطح زیرکشت منجر می‌شود و این خود درآمدزایی بالایی برای خانوارهای روستایی در پی خواهد داشت (صبوربیلندی و ودیعی، ۱۳۸۶). در این میان، صحبت از دگرگونی در شکل روستا به میان می‌آید که نظام‌های حاکم بر روستا، اعم از سیاسی، اجتماعی، تولیدی و انسانی دستخوش تغییرات شدید می‌شود؛ تغییراتی که دگرگونی‌های بسیاری را در نظام استقرار، شکل، بافت و شیوهای سکونت و ساخت‌وساز روستا سبب می‌گردد (حجت، ۱۳۸۵). بر طبق آمار موجود، در سال ۱۴۰۲ سطح زیر کشت زعفران در کشور ما بیش از ۱۲۳۰۰۰ هکتار بوده است (سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی، ۱۴۰۲)، که با این مقدار، کشور ما بزرگ‌ترین تولیدکننده زعفران جهان می‌باشد (شاهرودی و همکاران، ۱۳۸۶). با توجه به سازگاری محصول زعفران با شرایط اقلیمی استان‌های خراسان رضوی و جنوبی، سطح زیر کشت آن در این دو استان بیش از ۱۱۳۰۰۰ هکتار می‌باشد که ۹۶۰۰۰ هکتار آن در خراسان رضوی و ۱۷۰۰۰ هکتار نیز در خراسان جنوبی است (سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی، ۱۴۰۳). بدین ترتیب بیش از ۹۵ درصد تولید کل زعفران ایران از این مناطق بدست می‌آید (آقایی و رضاپور، ۱۳۹۰). شهرستان رشتخوار در استان خراسان رضوی یکی از مناطقی است که در مدت کم‌تر از ۵ سال، سرمایه‌گذاری گسترده‌ای برای کشت این محصول استراتژیک انجام شده است. این سرمایه‌گذاری نه تنها فرآیند پیشرفت این محصول را در شهرستان رشتخوار شتاب داده است بلکه زمینه‌های تحولی را در عرصه‌های زیستی به ویژه بافت کالبدی سکونتگاه روستایی فراهم آورده است (جهاد کشاورزی شهرستان رشتخوار، ۱۳۹۸).

روستای فتح‌آباد یکی از عرصه‌های روستایی در پیرامون این شهرستان است که متاثر از جایگاه و نقش آن در مقیاس ملی- منطقه‌ای، دگرگونی‌های ساختاری - کارکردی را در ابعاد مختلف به خود دیده است. افزایش جمعیت، افزایش میزان درآمد ناشی از کشت زعفران، تغییر در نظام کاربری اراضی، تغییر در الگوی مسکن و از جمله این تغییرات هستند. با توجه به تبیین انجام گرفته این امر می‌تواند تا پژوهش‌های بیشتری در مورد سامانه‌های اثرات کشت زعفران بر تغییر بافت کالبدی سکونتگاه روستایی صورت گیرد. در این زمینه، پژوهش حاضر برای پاسخ‌گویی به این پرسش اساسی دنبال شده است که: توسعه سطح زیر کشت زعفران و درآمدزایی حاصل از آن چه تغییراتی را در ابعاد مختلف کالبدی- فضایی روستای فتح‌آباد (مسکن، شبکه معابر، بهداشت محیط، کاربری اراضی و خدمات زیربنایی و امکانات رفاهی) در پی داشته است؟

^۱ - Whelan

^۲ - Gillis

پیشینه پژوهش

۱. پیشینه نظری

در طول تاریخ، کشاورزی یکی از مهم‌ترین منابع درآمد مردم بوده است. محصولات این بخش علاوه بر تامین نیازهای معمول، مواد اولیه و سایر تولیدات جانبی آنها را نیز تامین کرده است (جوانی، ۱۳۸۹). اطلاعات موجود بیانگر آن است که بخش کشاورزی به اعتبار شاخص‌های اقتصادی مهمی چون رشد مستمر تولید و بازدهی مطلوب سرمایه، ارزآوری، سهم بالا در اشتغال و نقش مهم آن در تامین مواد غذایی، در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصادی کشور، قابلیت مشهود است که می‌توان آن را به درستی، محور توسعه اقتصادی کشور قلمداد کرد (نوری، امینی، ۱۳۸۶). در این میان، از بین محصولات کشاورزی ایران، زعفران از جمله ارزشمندترین محصولات است که با توجه به ویژگی‌های خاص خود، از نظر اقتصادی دارای ارزش افزوده بسیار بالایی است (علوی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵). از این رو، اقتصاد این محصول استراتژیک توانسته امکان تغییر بافت کالبدی سکونتگاه‌های روستایی و هم‌چنین گسترش تولید و صادرات آن را سبب شود (کرباسی، رستگارپور، ۱۳۹۳).

تردیدی نیست که تغییرات بافت کالبدی روستا به عنوان تجلی‌گاهی از شیوه زیستی - فرهنگی روستاییان (چه نتیجه یک روند شکل‌پذیری مبتنی بر برنامه و یا حاصل برپایی و گسترش خود به خودی باشد (طالب، ۱۳۷۵). در گذر زمان و با تغییر در ساختار و کارکرد روستاها و پدید آمدن نیازمندی‌های نوین برای روستاییان، اگر نتواند خود را با شرایط زمان و مکان آن جامعه سکونتگاهی سازگار کند، به مرور باعث عقب‌ماندگی خدماتی - رفاهی، توسعه‌نیافتگی روستایی و در نهایت، مهاجرت روستاییان از آن مکان سکونت خواهد گشت. اما درآمدزایی خانوارها در سطح روستا از این امر جلوگیری کرده است و به بهبود تغییر بافت کالبدی سکونتگاه‌های روستایی کمک کرده است (شمس‌الدینی، ۱۳۸۷). از طرفی، سازماندهی بافت کالبدی روستاها، حاصل تعامل جوامع انسانی و ساختار طبیعی منطقه طی مدت طولانی است و پویایی یک سازمان فضایی، متأثر از نقش و کارکردهای سکونتگاه و روابط، مناسبات و پیوندهای بین اجزای آن است (لینچ^۱، ۲۰۰۴).

بافت کالبدی روستایی، حکایت از این دارد که سازندگان آنها، شرایط مختلف اقلیمی، سازه‌ای، فرهنگی و غیره را در نظر گرفته و براساس شناخت آن‌ها و تلفیق متناسب با یک دیگر به ساخت مسکن خود اقدام نموده‌اند. آمارها نشان‌دهنده آن است که طی سه دهه اخیر با توجه به درآمدی بالایی که از محصولات کشاورزی بدست می‌آید، ساخت‌وسازهای روستایی از رشدی شتابان برخوردار بوده و دستگاه‌های دولتی با حرکت خود نقش قابل توجه‌ای در ایجاد زیرساخت‌ها و خدمات روستایی داشته است (موحد و فتاحی، ۱۳۹۱).

بدون شک، ساخت‌وسازهای جدید، تغییراتی در روند قبلی کالبد روستا به وجود آورده است. از سویی دیگر در ساخت‌وسازها در مناطق روستایی فعالیت‌های معیشتی و کنش اقتصادی بر مسکن بومی نقش بسزایی در پی داشته است. آشکار است که روستاییان از تنوع زیاد این عوامل (طبیعی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی) بهره برده تا بتوانند به بهترین نحو وضعیت مسکن و سکونتگاه خود را بهبود بخشند (ماتوگنی لیمبامبا^۲، ۲۰۰۹).

۲. پیشینه تجربی

با مروری بر پیشینه تحقیق مشخص می‌شود که تاکنون تحقیقات مختلفی پیرامون اثرات اقتصادی و اجتماعی زعفران و در برخی موارد در ارتباط با موضوع پژوهش در خانوارهای روستایی کشورمان انجام شده است که در ادامه به برخی از موارد مرتبط با این تحقیق اشاره می‌شود.

^۱ - Lynch

^۲ - Mtwangi Limbumba

جدول ۱. پیشینه پژوهش

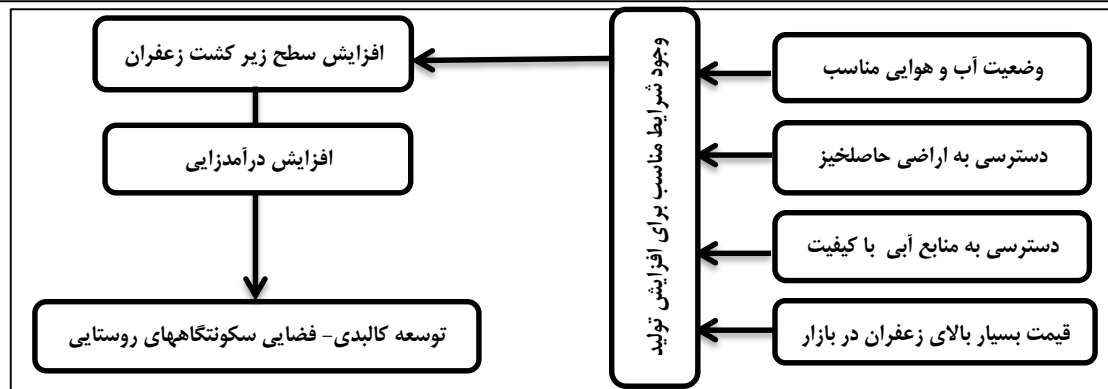
عنوان	نویسندگان	نتیجه
شناسایی مولفه‌های کالبدی - فضایی بافت روستاهای بارز بومی مبتنی بر توسعه گردشگری	مهدی‌نژاد و همکاران (۱۴۰۳)	۹۷/۹ درصد از تغییرات توسعه گردشگری توسط عامل‌های کالبدی - فضایی شامل: کیفیت کالبدی - محیطی، سازمان فضایی و نفوذپذیری، عناصر تزئینی و سبک معماری، امکانات رفاهی و زیربنایی، سازگاری اقلیمی، سرسبزی و مناظر طبیعی، مراکز فرهنگی و مذهبی، آسایش کالبدی، هویت و شخصیت مکان، تبیین شده است.
شناسایی و تحلیل پیشران‌های موثر در تحولات کالبدی - فضایی نواحی پیراشهری اردبیل با تاکید بر اقتصاد سیاسی فضا	ایمانی، کانونی (۱۴۰۳)	نگاه آمایشی و استقرار فعالیت‌های مولد و افزایش بهره‌وری در حوزه‌های مختلف در نواحی پیراشهری، تقویت نهادهای مردمی و تسهیل سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، هدایت سرمایه‌ها به سمت فعالیت‌های اقتصادی و اشتغال‌زای برنامه‌ریزی از پایین به بالا جزو بالاترین ارزش سازگاری مربوط به عوامل کلیدی در آینده تحولات کالبدی-فضایی نواحی پیراشهری اردبیل می‌باشند.
تحلیل الگوی توسعه کالبدی - فضایی شهر یاسوج با استفاده از روش‌های تحلیلی فضایی	احسانی خواه و همکاران (۱۴۰۳)	نتایج لکه‌های داغ برای سال‌های ۱۳۹۵ - ۱۳۷۵ در شهر یاسوج نشان می‌دهد که طی این دوره، گسترش فیزیکی شهر به‌صورت پراکنده و غیر مترکب بوده و زمینه را برای رشد اسپرال و بدون برنامه شهر به‌ویژه در محور شمال غربی آماده کرده است.
تحلیل پایداری اجتماعی-اقتصادی تولید زعفران و تاثیر آن بر توسعه روستایی در شهرستان تربت حیدریه	فراهانی و همکاران (۱۳۹۱)	نتایج تحقیق نشان داد که وضعیت اقتصادی روستاها از جمله درآمد پایین، نوسان قیمت زعفران، عدم تضمین قیمت‌ها، عدم بازاریابی مناسب، هزینه بالای تولید زعفران و ناکارآمدی نهادهای دولتی در ایجاد تعاونی جهت بهبود خرید و فروش زعفران در ناپایداری اقتصادی تولید زعفران نقش دارند.
تاثیر نوسازی مسکن روستایی بر اقتصاد معیشتی روستاییان در شهرستان ممسنی از استان فارس	شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۰)	نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که نوع معیشت عامل مهم و تاثیرگذار بر بافت و کالبد و شکل منازل مسکونی روستایی این شهرستان است.
بررسی نقش کشت زعفران در اقتصاد روستایی دهستان زاوه در شهرستان زاوه	ابراهیمی (۱۳۸۸)	نتایج پژوهش، بین سن و سواد و نوع مالکیت اراضی کشاورزی بهره‌برداران و سطح عملکرد محصول زعفران رابطه معناداری بدست نیامد. گرچه عملکرد زعفران در منطقه در مقایسه با سطح جهانی بسیار پایین است اما با وجود این، کشت زعفران نقش موثری در درآمدزایی و اشتغال‌زایی و اقتصاد روستایی دهستان زاوه دارد.
نقش محصولات کشاورزی با تاکید بر زعفران در توسعه روستایی شهرستان کاشمر	اسماعیل پور و کردوانی (۱۳۸۸)	اثرات اقتصادی زعفران بر توسعه روستایی، رفاه و امنیت، اشتغال‌زایی، افزایش درآمد، تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت‌های بی‌رویه به سمت شهر به وضوح محسوس است و دهستان بالاویت این شهرستان، موقعیت مناسبی از لحاظ شرایط اقلیمی و آب و خاک مناسب برای کاشت زعفران در مقیاس وسیع را دارا می‌باشد.
نقش گیاهان دارویی در بهبود معیشت و منبع بالقوه اقتصاد روستایی در ناحیه کیش‌توار هند	سینگ ^۱ (۲۰۲۲)	گام‌ها و راهکارهای مختلفی که باید در سطح مردمی برای افزایش بهره‌وری محصول نقدی مزبور انجام شود تا مردم بتوانند منبع درآمد اضافی خود را در مناطق روستایی افزایش دهند. زعفران به دلیل بیشتر ارزش‌های اقتصادی و دارویی که دارد در بین محصولات صنعتی و صادراتی جایگاه منحصر به فردی دارد. و باعث شده است که نقش مهمی در اقتصاد خانوارهای روستایی ایفا کند.
تولید گیاهان دارویی می‌تواند به‌عنوان یک سند راهنمای عرصه‌های اقتصاد کشاورزی آن عمل کند.	رای ^۲ و همکاران (۲۰۲۳)	

۳. مدل مفهومی

بر این اساس، شناسایی چالش‌های پیش رو در تولید زعفران، می‌تواند فرصتی را برای روستاییان محدوده مورد مطالعه از تولید بیشتر این محصول استراتژیک بوجود آورد که این خود منجر به پیامدهای متنوعی در سطح روستاها می‌گردد؛ در این راستا، تغییرات بافت کالبدی روستا از آن قابل توجه می‌باشد (شکل ۱)

^۱ - Singh

^۲ - Rai et al

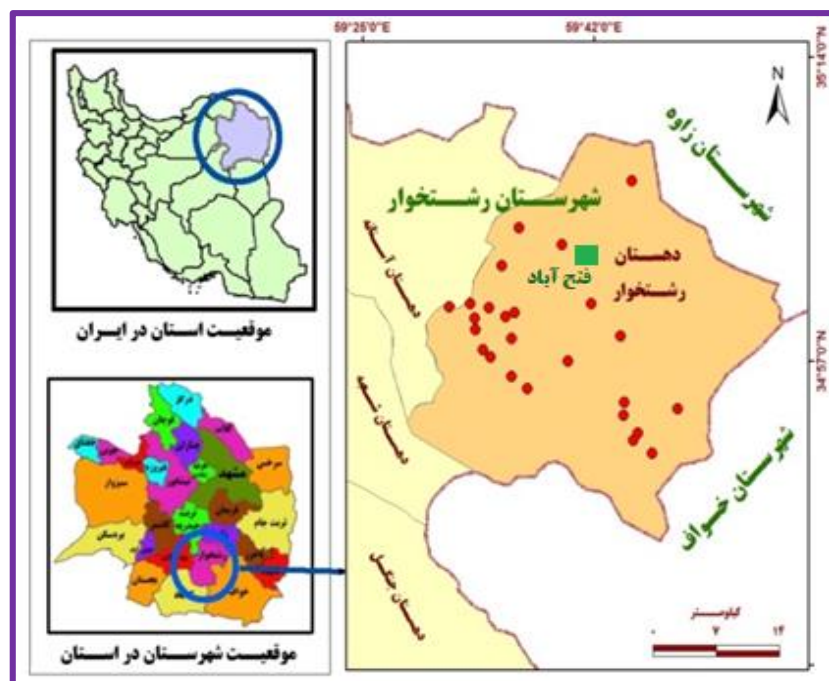

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق (ماخذ: مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی نگارندگان، ۱۴۰۲)

روش‌شناسی پژوهش

۱. قلمرو جغرافیایی مورد مطالعه

روستای فتح‌آباد در طول جغرافیایی ۵۹ درجه و ۴۱ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۳۰ دقیقه واقع شده است و موقعیتی دشتی دارد. از نظر موقعیت قرارگیری در بین روستاهای اطراف، از شمال به محور بین روستایی و اراضی متعلق به روستای دریز علیا و از غرب به ارتفاعات و اراضی خود روستا و از شرق به محور بین روستای براکوه و از جنوب به به روستای عشرت‌آباد و اراضی خود روستا ختم می‌شود. این روستا براساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ دارای ۸۹۰ خانوار و ۳۱۹۵ نفر جمعیت است. بر اساس اصول کوپن و تقسیمات چهارگانه اقلیم که توسط حسن گنجی پیشنهاد داده شده است، این موقعیت جغرافیایی در گروه اقلیم خشک قرار می‌گیرد.

شکل ۲. موقعیت شهرستان رشتخوار و دهستان رشتخوار و روستای فتح‌آباد

محصول زعفران از جمله محصولاتی است که کشت آن در این روستا بسیار رایج است در این راستا، وضعیت و شرایط اقلیمی این روستا زمینه را به گونه‌ای برای خانوارهای ساکن در این روستا فراهم آورده است که زعفران در قیاس با محصولات دیگر بیشتر

کشت می‌شود و سطح زیر کشت وسیعی را به خود اختصاص داده است و سبب بهبودی زندگی خانوارهای روستایی در این روستا شده است (جدول ۲).

جدول ۲. سطح زیر کشت زعفران در روستای فتح‌آباد در سال‌های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۳

عنوان	سال	واحد کار (هکتار)	سطح تولید	عملکرد
سطح زیر کشت	۱۴۰۰	۱۷/۳۰۰	۱۴۵۶۰	۳/۸
	۱۴۰۱	۱۹/۴۷۰	۱۶۳۲۰	۴/۲
	۱۴۰۲	۲۳	۱۷۱۰۰	۴/۶
	۱۴۰۳	۲۷/۹۰۰	۲۲۴۰	۵/۱

ماخذ: جهاد کشاورزی شهرستان رشتخوار، ۱۴۰۳

۲. داده‌ها و روش کار

پژوهش پیش رو از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی برای بررسی پارامترهای مورد بررسی سود جسته و از دو بخش عمده تشکیل شده است. بخش اول را مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و استفاده از امکانات اینترنتی برای بررسی مواردی چون ادبیات موضوع، پیشینه تحقیق، مفاهیم و غیره به خود اختصاص داده و بخش دوم در قالب پژوهش‌های میدانی برای جمع‌آوری اطلاعات و تدوین و تکمیل پرسشنامه انجام پذیرفته است. بدین منظور، با توجه به سوال کلیدی تحقیق، اقدام به شاخص‌سازی و نهایتاً تهیه پرسشنامه شد. یادآور می‌شود که شاخص‌های مورد مطالعه، متناسب با شرایط منطقه و از میان طیف گسترده‌ای از شاخص‌های مرتبط با هر بخش گزینش شده‌اند. در مرحله بعد، از میان ۲۶ روستای دهستان رشتخوار، روستای فتح‌آباد به دلیل تغییرات بیشتر کالبدی - فضایی و سطح زیر کشت بیشتر زعفران به عنوان روستای نمونه انتخاب شد. در تحقیق حاضر، برای بررسی تأثیرات متنوع محصول استراتژیک زعفران در تغییرات کالبدی - فضایی خانوارهای روستایی، علاوه بر تکمیل پرسشنامه‌های خانوار، تکمیل فرم مشاهدات میدانی، تکمیل پرسشنامه خبرگان روستایی (شامل اعضای شورا، دهیار و ریش‌سفیدان ساکن در روستاها) نیز مورد توجه بوده است. با توجه به تعداد خانوار ساکن در روستای فتح‌آباد و استفاده از فرمول کوکران (در سطح اطمینان ۹۵ درصد)، تعداد ۳۵۵ خانوار به‌عنوان خانوارهای نمونه محاسبه و با روش تصادفی ساده، خانوارهای نمونه انتخاب و نهایتاً پرسشنامه‌های خانوار با کمک سرپرستان خانوار یا همسرانشان و پرسشنامه‌های روستا نیز با کمک سه نفر از اعضای شورای اسلامی روستاها، خبرگان محلی یا ریش‌سفیدان ساکن در آنها تکمیل گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از تحلیل‌های آماری و نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

جدول ۳. مؤلفه‌ها و گویه‌های مورد توجه در بررسی تغییرات بافت کالبدی سکونتگاه روستایی

ردیف	مؤلفه‌ها	گویه‌ها
۱	کیفیت معابر، کانال‌ها و جدول‌های روستا	کیفیت پوشش معابر، عرض معابر، سهولت در رفت و آمد، امکان تردد وسیله نقلیه در سطح معابر، تجهیز و بهسازی معابر موجود، روشنایی معابر، شیب معابر در فصل سرد سال و در برابر آب‌گرفتگی و برف‌گرفتگی، کیفیت جوی‌ها و کانال‌های دفع فاضلاب در امتداد معابر اصلی و فرعی، وضعیت بهداشت معابر و جمع‌آوری زباله‌ها از سطح معابر اصلی و فرعی، میزان رضایت از معابر اصلی و فرعی، کانپوها و کانال‌ها
۲	کیفیت نظام مسکن و ساخت‌وسازها	ایمن‌سازی واحدهای مسکونی در برابر زلزله، آسیب‌پذیری سکونتگاه در مقابل سیلاب، کیفیت مصالح ساختمانی، مرمت و بهسازی مساکن، بهبود کیفیت نما و سیمای مساکن، میزان پیروی از طرح و الگوهای سنتی و قدیمی در ساخت واحدهای مسکونی برای حفظ هویت کالبدی روستا، میزان تعدد فضاهای درون یک واحد مسکونی برای تأمین نیازهای مرتبط با فعالیت خانوار (شامل سکونت، کشاورزی، دامداری)، میزان افزایش طبقات ساختمانی به جهت توسعه عمودی و جلوگیری از توسعه ناموزون روستا، وضعیت بهداشت مساکن روستایی و سیستم دفع فاضلاب
۳	کیفیت دسترسی به خدمات روستایی	۱. کیفیت خدمات زیربنایی و عمومی (آب آشامیدنی، برق، کالوله کشی، تلفن ثابت، دفتر مخابرات) ۲. کیفیت خدمات رفاهی و اداری (نانوایی، قصابی، آرایشگاه، کاربری‌های کارگاهی (جوشکاری و نجاری)، خواربار فروشی و میوه فروشی، فروشگاه تعاونی، بانک، جایگاه سوخت، پایگاه مقاومت بسیج، دفتر شورای اسلامی، دهیاری روستا، دسترسی به اینترنت، دفتر ICT روستایی ۳. کیفیت خدمات بهداشتی و درمانی (خانه بهداشت، مرکز بهداشتی و درمانی، بهیار و ماما، حمام عمومی) ۴. کیفیت خدمات فرهنگی و آموزشی (نهضت سواد آموزی، دبستان، مدرسه راهنمایی و متوسطه، کتابخانه عمومی، مسجد)

ردیف	مؤلفه‌ها	گویه‌ها
		۵. کیفیت خدمات ارتباطی و حمل و نقل (میزان ارتباط با شهر اصلی، سهولت در ارتباط با شهر اصلی، وجود وسایل نقلیه برای رفت و آمد، میزان رفت و آمدهای روزانه به شهر، دسترسی به ایستگاه راه آهن)
۴	کاربری اراضی	جلوگیری از تخریب کاربری اراضی کشاورزی، تنوع کاربری‌ها در سطح روستا، مکانیابی اصولی خدمات در سطح روستا، مکان‌یابی گورستان و امکان توسعه آن، مکان‌یابی محل دفع زباله و امکان توسعه آن، فراوانی واحدهای مرغداری، فراوانی صنایع وابسته به کشاورزی؛ وجود تناسب بین جمعیت و کاربری‌ها

ماخذ: حاجی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۳)، افراخته و همکاران (۱۳۹۴)، پندار و همکاران (۱۳۹۶)، خیرالدین و رازیپور (۱۳۹۵)، سلیمانی و همکاران (۱۳۹۸)، Zhang, Yang (2024), Mahdi Nejad, et al (2024), Vishkaei, et al (2023)

یافته‌های پژوهش

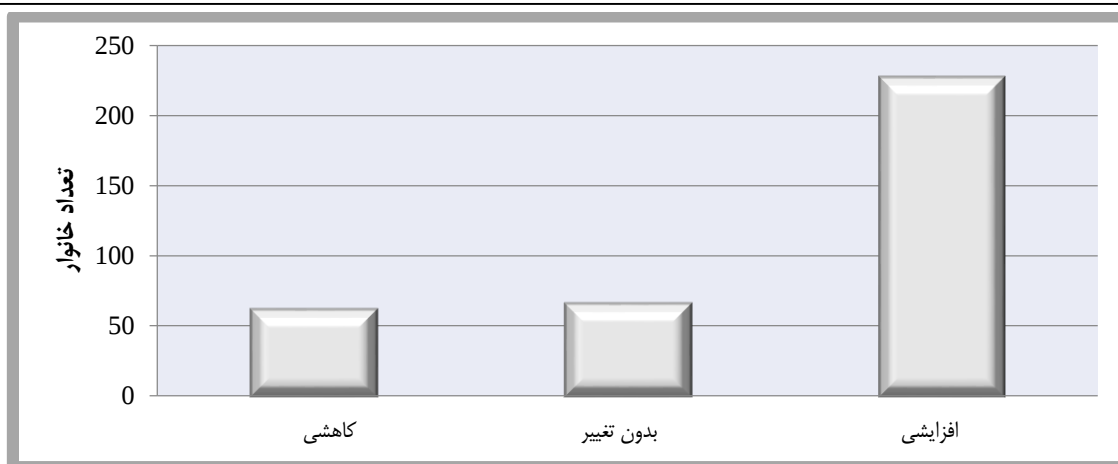
۱. یافته‌های توصیفی

بر اساس پرسشنامه‌های تکمیلی، ۷۸/۹ درصد از پاسخگویان پرسشنامه‌ها را مردان و ۲۱/۱ درصد آن‌ها را زنان تشکیل می‌دهند و بیشترین فراوانی سنی مربوط به گروه سنی ۴۵ تا ۶۰ سال (معادل ۴۴/۵ درصد) است. همچنین بیشترین فراوانی پاسخگویان از نظر سطح تحصیلات مربوط به راهنمایی (معادل ۳۶/۳ درصد) است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که درآمدهای سالانه حاصل از تولید زعفران در ۴۳/۹ درصد از خانوارهای مورد مطالعه، بیش از سایر درآمدهای خانوار است و در ۵/۶ درصد از خانوارهای مورد مطالعه، بیش از ۷۰ درصد درآمد سالانه خانوار مربوط به کشت زعفران بوده است (جدول ۴).

جدول ۴. سهم درآمد زعفران از کل درآمد سالانه خانوار

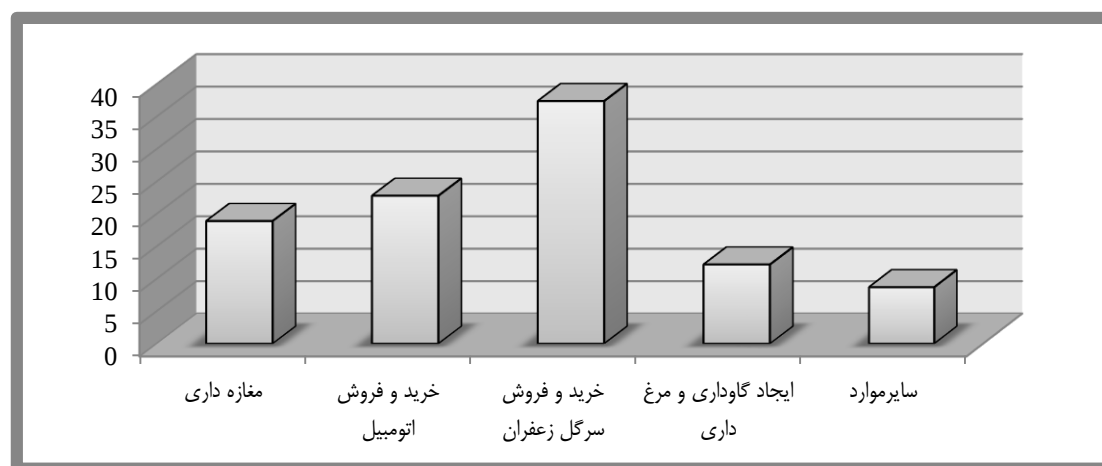
درصد درآمد زعفران	فراوانی (تعداد خانوار)	درصد (خانوارها)
کمتر از ۱۰ درصد	۲۷	۷/۶
۱۰ - ۲۰	۲۹	۸/۲
۲۱ - ۳۰	۴۶	۱۳
۳۱ - ۴۰	۴۷	۱۳/۲
۴۱ - ۵۰	۵۰	۱۴/۱
۵۱ - ۶۰	۷۶	۲۱/۴
۶۱ - ۷۰	۶۰	۱۶/۹
بیش از ۷۰ درصد	۲۰	۵/۶
جمع کل	۳۵۵	۱۰۰

همچنین از کل ۳۵۵ خانوار زعفران کار مورد بررسی، در ۶۳/۹ درصد از خانوارها، سطح زیر کشت زعفران نسبت به ۵ سال گذشته افزایش یافته، در ۱۷/۵ درصد از خانوارهای زعفران کار نیز سطح زیر کشت زعفران در این محدوده زمانی کاهش یافته است (شکل ۳). جمع‌بندی اطلاعات حاصل از پرسشنامه‌های مربوط به خانوارهای مورد مطالعه و بررسی آماری عوامل مطرح بیانگر آن است که افزایش توان بازاریابی محصول تولیدی، وضعیت مناسب قیمت زعفران تولیدی، کسب مهارت‌های فنی و حرفه‌ای برای تولید، دسترسی به زمین کافی و مرغوب و فقدان مشکل در تأمین نیروی کار لازم برای کشت زعفران، در افزایش سطح زیر کشت خانوارهای مورد مطالعه تأثیرگذار بوده‌اند. همچنین محدودیت دسترسی به منابع آب یا اراضی دارای خاک مناسب، خشکسالی‌های پی‌درپی، هزینه خرید مواد اولیه و هزینه نیروی کار از عوامل مؤثر در کاهش گرایش برخی از خانوارهای مورد مطالعه برای تولید زعفران و در نتیجه کاهش سطح زیر کشت آن‌ها بوده است.

شکل ۳. فراوانی خانوارهای زعفران کار به تفکیک چگونگی تغییر سطح زیر کشت زعفران (ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲)

یافته‌ها نشان می‌دهد که کشت و داشت و برداشت زعفران هر کدام از مراحل در فصول خاصی انجام می‌شوند به همین خاطر فصولی از سال را خانوارهای روستایی بیکار هستند؛ از طرف دیگر، درآمدی که از زعفران بدست می‌آورند باعث شده است که مشاغلی دیگر هم در کنار آن برای خود فراهم کنند. براین اساس، شغل خرید و فروش سرگل زعفران با ۳۷/۴ درصد بیشترین اولویت، و سایر موارد با ۸/۷ درصد کمترین اولویت را به خود در سطح روستا به خود اختصاص داده است (شکل ۴).

شکل ۴. وضعیت شغل‌های جانبی ایجاد شده از درآمد کشت زعفران توسط خانوارهای روستایی

یادآور می‌شود که زعفران اشتغال‌زایی فصلی چشم‌گیری را به‌ویژه در فصل پاییز در پی دارد به گونه‌ای که توانسته است زمینه اشتغال افراد بسیاری را در این دهستان ایجاد کند. تولید محصول زعفران نیازمند سرمایه قابل توجهی نبوده و زمانی که به ثمر می‌نشیند که تقریباً فصل سرماست و کشاورزان عمدتاً اشتغال به کار دیگری ندارند و از جهتی دیگر در این مقطع زمانی نیاز چندانی به منابع آبی روستا ندارند. به هر حال این محصول در شرایط آب و هوایی دهستان رشتخوار کاملاً توجیه اقتصادی داشته و مهمترین محصول زراعی است که باعث تقویت ماندگاری جمعیت روستایی در دهستان شده است. در این میان، روستای فتح‌آباد هم از نظر سطح زیر کشت و هم از نظر اشتغال‌زایی در بین روستاهای دهستان بیشترین سهم را دارد (جدول ۵).

جدول ۵. میانگین نفر روز کار در خانوارهای زعفران کار روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	میانگین نفر روز کار در خانوارهای زعفران کار	میانگین نفر روز کار کارگران به کار گرفته شده در خانوارهای زعفران کار	میانگین نفر روز کار (خانواده و کارگران مورد استفاده)	رتبه
فتح‌آباد	۳۴۰	۱۱۲۰	۱۳۶۰	۱
نوق	۲۵	۹۶	۱۲۱	۱۲
عبس آباد	۰	۰	۰	۲۵

نام روستا	میانگین نفر روز کار در خانوارهای زعفران کار	میانگین نفر روز کار کارگران به کار گرفته شده در خانوارهای زعفران کار	میانگین نفر روز کار (خانواده و کارگران مورد استفاده)	رتبه
حسین آباد	۱۳۶	۵۲۰	۶۵۶	۵
براکوه	۱۱۵	۴۰۲	۵۱۷	۷
مهدی آباد	۱۴۸	۶۱۰	۷۵۸	۳
سعادت آباد	۱۵۱	۶۹۰	۸۴۱	۲
زرغری	۱۴۲	۵۸۳	۷۲۵	۴
فاردق	۲۰	۸۱	۱۰۱	۱۳
کریم آباد				۲۴
اکبرآباد	۱۴	۶۹	۸۳	۱۴
روح آباد	۰	۰	۰	۲۶
قادرآباد	۰	۰	۰	۲۳
عشرت آباد	۱۲۷	۴۷۰	۵۹۷	۶
امین آباد	۱۰۱	۳۲۰	۴۲۱	۸
خود آباد	۶۴	۲۱۱	۲۷۵	۹
اسلام آباد	۵۲	۱۸۰	۲۳۲	۱۰
صادق آباد	۴۱	۱۵۳	۱۹۳	۱۱
دستجرد	۰	۵	۰	۲۲
اندنجرد	۰	۸	۸	۲۱
سرآسیاب	۰	۱۰	۱۰	۲۰
آبنیه	۷	۳۸	۴۵	۱۶
بازه عاشقان	۰	۱۳	۱۳	۱۹
جعفرآباد	۵	۲۳	۲۸	۱۷
قلندرآباد	۲	۱۵	۱۷	۱۸
دریز علیا	۱۰	۵۵	۶۵	۱۵

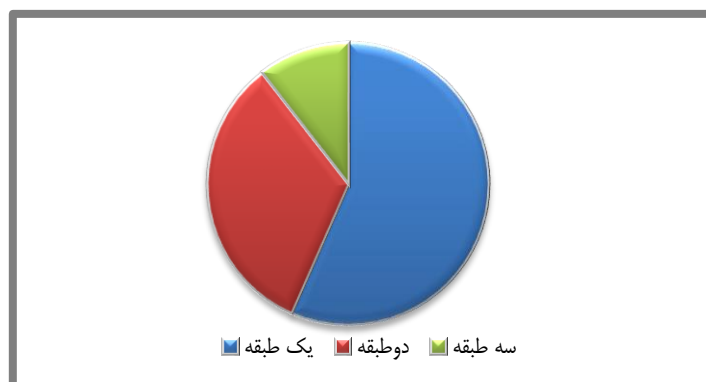
از طرف دیگر، نتایج تحقیق در بررسی وضعیت شاخص‌های مرتبط با تغییرات کالبدی - فضایی سکونتگاه‌های روستایی در بخش شبکه معابر در مقایسه با پنج سال گذشته بیانگر آن است که تجهیز و بهسازی معابر موجود با میانگین ۳/۴۹ و روشنایی معابر با میانگین ۳/۴۵ به ترتیب دارای بالاترین میانگین در سطح روستای مورد مطالعه هستند (جدول ۶).

جدول ۶. وضعیت شاخص‌های کالبدی و تغییرات شبکه معابر بواسطه مشارکت‌های مالی خانوارهای روستایی در محدوده مورد مطالعه

ردیف	شاخص‌ها	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		میانگین	تغییرات
		درصد	فروانتی	درصد	فروانتی	درصد	فروانتی	درصد	فروانتی	درصد	فروانتی		
۱	کیفیت پوشش معابر	۷۷	۲۱/۷	۱۰۲	۲۸/۷	۷۸	۲۲	۴۸	۱۳/۵	۵۰	۱۴/۱	۲/۹۸	۰/۶۴
۲	عرض معابر	۵۲	۱۴/۶	۵۱	۱۴/۴	۱۱۰	۳۱	۶۷	۱۸/۹	۷۵	۲۱/۱	۳/۰۰	۰/۴۴
۳	سهولت در رفت و آمد	۲۷	۷/۶	۳۷	۱۰/۴	۶۲	۱۷/۵	۱۱۹	۳۵/۵	۱۱۰	۳۱	۳/۰۹	۰/۳۹
۴	امکان تردد وسیله نقلیه در سطح معابر	۱۷۸	۵۰/۱	۸۵	۲۳/۹	۳۰	۸/۵	۳۲	۹	۳۰	۸/۵	۳/۰۵	۰/۳۶
۵	تجهیز و بهسازی معابر موجود	۴۰	۱۱/۳	۷۷	۲۱/۷	۶۶	۱۸/۶	۱۰۷	۳۰/۱	۶۵	۱۸/۳	۳/۴۹	۰/۳۵
۶	روشنایی معابر	۵۷	۱۶/۱	۳۹	۱۱	۶۶	۱۸/۶	۹۸	۲۷/۶	۹۵	۲۶/۸	۳/۴۵	۰/۳۳
۷	شیب معابر در فصل سرد سال و در برابر آب‌گرفتگی	۵۳	۱۴/۹	۵۹	۱۶/۶	۶۰	۱۶/۹	۸۶	۱۶/۹	۹۷	۲۷/۳	۳/۴۳	۰/۲۴
۸	جوی‌ها و کانال‌های دفع فاضلاب در امتداد معابر	۵۱	۱۴/۴	۸۷	۲۴/۵	۳۹	۱۱	۱۲۴	۳۴/۹	۵۴	۱۵/۲	۳/۳۸	۰/۳۰

ردیف	شاخص‌ها	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		میانگین	ضریب تغییرات
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۹	وضعیت بهداشت معابر و جمع‌آوری زباله‌ها از سطح معابر	۸۵	۲۳/۹	۶۸	۱۹/۲	۹۰	۲۵/۴	۴۸	۱۳/۵	۶۴	۱۸	۳/۳۶	۰/۴۴
۱۰	میزان رضایت از معابر اصلی و فرعی	۵۱	۱۰/۱	۶۰	۱۲/۴	۱۳۹	۴۱/۲	۱۰۲	۲۷/۴	۳۱	۸/۹	۳/۳۳	۰/۴۶
۱۱	کانیوها و کانال‌ها	۲۵	۴/۸	۳۸	۷/۹	۱۷۲	۵۰/۳	۹۸	۲۵/۷	۵۰	۱۱/۳	۳/۰۲	۰/۴۵

یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که از کل ۳۵۵ خانوار زعفران کار مورد بررسی، ۳۲/۹ درصد از خانوارها، اقدام به ساختن خانه‌های دوطبقه و ۱۰/۵ درصد از خانوارها اقدام به ساختن خانه‌های سه طبقه کرده‌اند. از طرف دیگر ۵۶/۶ درصد سایر خانوارها دارای خانه‌های یک طبقه هستند (شکل ۵).

شکل ۵. وضعیت مسکن از نظر تعداد طبقات در خانوارهای زعفران کار

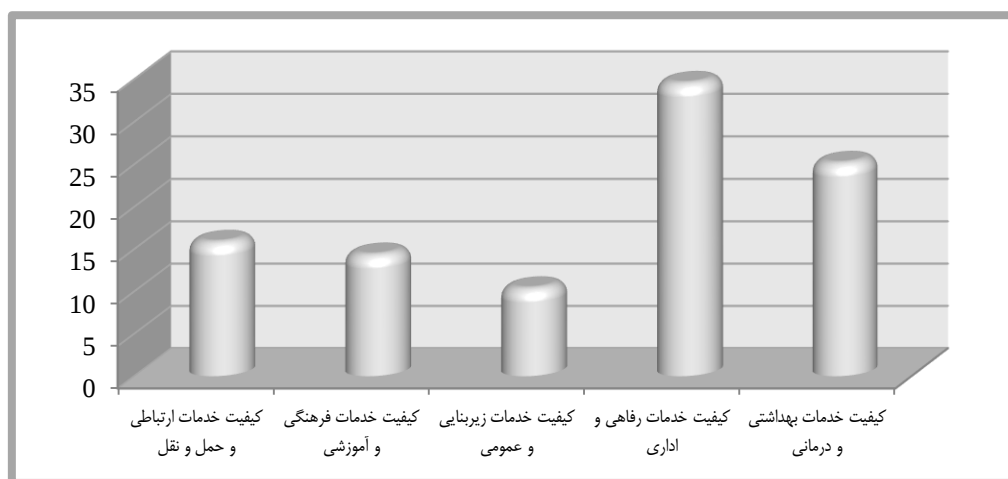
با توجه به یافته‌های پژوهش، از بین شاخص‌های مورد توجه در بررسی ابعاد کالبدی- فضایی در بخش کیفیت نظام مسکن و ساخت‌وسازها، ایمن‌سازی واحدهای مسکونی در برابر زلزله (با میانگین ۴/۱۹)، آسیب‌پذیری سکونتگاه در مقابل سیلاب (با میانگین ۴/۰۲) و کیفیت مصالح ساختمانی (با میانگین ۳/۹۵) به ترتیب دارای بالاترین میانگین در خانوارهای مورد مطالعه هستند (جدول ۷).

جدول ۷. وضعیت شاخص‌های کالبدی و تغییرات نظام مسکن و ساخت‌وساز خانوارهای نمونه

ردیف	شاخص‌ها	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		میانگین	ضریب تغییرات
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۱	ایمن‌سازی واحدهای مسکونی در برابر زلزله	۵	۱/۴	۶	۱/۷	۴۰	۱۱/۳	۲۰۱	۵۶/۶	۱۰۳	۲۹	۴/۱۹	۰/۲۱
۲	آسیب‌پذیری سکونتگاه در مقابل سیلاب	۴۵	۱۲/۷	۴۰	۱۱/۳	۴۵	۱۲/۷	۱۲۸	۳۶/۱	۹۷	۲۷/۳	۴/۰۲	۰/۲۳
۳	کیفیت مصالح ساختمانی	۲۶	۷/۳	۲۴	۶/۸	۳۱	۸/۷	۱۵۴	۳۴/۴	۱۲۰	۳۳/۸	۳/۹۵	۰/۲۵
۴	مرمت و بهسازی مسکن	۲۴	۶/۸	۳۵	۹/۹	۶۰	۱۶/۹	۱۲۶	۳۵/۵	۱۱۰	۳۱	۳/۸۸	۰/۲۵
۵	بهبود کیفیت نما و سیمای مسکن	۲۵	۷	۲۴	۶/۸	۹۸	۲۷/۶	۱۰۳	۲۹	۱۰۵	۲۹/۶	۳/۸۲	۰/۲۷
۶	میزان پیروی از طرح و الگوهای سنتی	۲۷	۷/۶	۴۱	۱۱/۵	۵۶	۱۵/۸	۱۶۸	۴۷/۳	۶۳	۱۷/۷	۳/۷۹	۰/۲۹
۷	میزان تعدد فضاهای درون یک واحد	۲۵	۷	۲۷	۷/۶	۴۹	۱۳/۸	۱۳۱	۳۶/۹	۱۲۳	۳۴/۶	۳/۹۱	۰/۲۵
۸	میزان افزایش طبقات ساختمانی به جهت توسعه عمودی و جلوگیری از توسعه ناموزون روستا	۲۱	۵/۹	۱۸	۵/۱	۴۲	۱۱/۸	۱۷۱	۴۸/۲	۱۰۳	۲۹	۳/۶۹	۰/۲۹

ردیف	شاخص‌ها	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		میانگین	ضریب تغییرات
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۹	وضعیت بهداشت مسکن روستایی و سیستم دفع فاضلاب	۵۶	۱۵/۸	۷۵	۲۱/۱	۳۶	۱۰/۱	۸۲	۲۳/۱	۱۰۶	۲۹/۹	۳/۶۷	۰/۳۰

همچنین کیفیت دسترسی به خدمات روستایی نسبت به ۱۰ سال گذشته به واسطه درآمدزایی بیشتر خانوارها روستایی از تولید زعفران و بالا رفتن مشارکتهای مالی آنها در این راستا افزایش یافته است. در این میان، کیفیت خدمات رفاهی و اداری و کیفیت خدمات بهداشتی و درمانی هر کدام با ۳۶/۲ و ۳۲/۶ درصد به ترتیب دارای بالاترین درصد افزایش در سطح خانوارهای مورد مطالعه می‌باشند. جمع‌بندی اطلاعات حاصل از پرسشنامه‌های مربوط به خانوارهای مورد مطالعه بیانگر آن است که امروزه وضعیت مناسب قیمت زعفران تولیدی، بازگشت مهاجرین از شهر به روستا، میزان ارتباط با شهرهای بزرگی مثل مشهد، وجود وسایل نقلیه بیشتر برای رفت و آمد، در افزایش کیفیت دسترسی به خدمات روستایی نسبت به ۱۰ سال گذشته در خانوارهای مورد مطالعه تأثیرگذار بوده‌اند (شکل ۶).

شکل ۶. افزایش دسترسی به خدمات روستایی در روستای مورد مطالعه در مقایسه با ده سال قبل

از طرف دیگر، بررسی وضعیت شاخص‌های مرتبط با تغییر بافت کالبدی- فضایی سکونتگاههای روستایی در بخش کاربری اراضی نیز بیانگر آن است که تشدید محدودیت‌ها در تغییر کاربری اراضی کشاورزی با میانگین ۳/۷۳ و افزایش صنایع وابسته به کشاورزی با میانگین ۳/۷۰ دارای بالاترین میانگین تغییرات در سطح روستای مورد مطالعه هستند. درآمد فوق‌العاده زعفران برای زعفران کاران در سال‌های اخیر در روستای مورد مطالعه باعث شده است که از تخریب اراضی کشاورزی به شدت جلوگیری کنند و کوچکترین تخریب را به مدیران روستایی اطلاع دهند (جدول ۸).

جدول ۸. وضعیت شاخص‌های کالبدی و تغییرات کاربری اراضی در محدوده مورد مطالعه

ردیف	شاخص‌ها	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		میانگین	ضریب تغییرات
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۱	تشدید محدودیت‌ها در تغییر کاربری اراضی کشاورزی	۲۷	۷/۶	۳۶	۱۰/۱	۹۰	۲۵/۴	۱۱۵	۳۲/۴	۸۷	۲۴/۵	۳/۷۳	۰/۲۹
۲	تنوع کاربری‌ها در سطح روستا	۵۳	۱۴/۹	۵۵	۱۵/۵	۵۴	۱۵/۲	۱۲۶	۳۵/۵	۶۷	۱۸/۹	۳/۱۸	۰/۳۸
۳	مکانیابی اصولی خدمات	۳۶	۱۰/۱	۵۱	۱۴/۴	۵۰	۱۴/۱	۱۲۰	۳۳/۸	۹۸	۲۷/۶	۳/۵۳	۰/۳۹

ردیف	شاخص‌ها	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		میانگین	ضریب تغییرات
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۴	مکان‌یابی گورستان و امکان توسعه	۱۹	۵/۴	۲۱	۵/۹	۱۴۴	۴۰/۶	۱۰۸	۳۰/۴	۶۳	۱۷/۷	۳/۵۶	۰/۴۰
۵	مکان‌یابی محل دفع زباله	۳۸	۱۰/۷	۴۲	۱۱/۸	۶۰	۱۶/۹	۱۲۱	۳۴/۱	۹۴	۲۶/۵	۳/۶۰	۰/۴۲
۶	افزایش صنایع وابسته به کشاورزی	۱	۳	۴۸	۱۳/۵	۱۱۵	۳۲/۴	۱۳۳	۳۷/۵	۵۸	۱۶/۳	۳/۷۰	۰/۲۹
۷	وجود تناسب بین جمعیت و کاربری‌ها	۵۹	۱۶/۶	۹۸	۲۷/۶	۱۰۴	۲۹/۳	۶۹	۱۹/۴	۲۵	۷	۳/۱۰	۰/۴۲

یکی از نتایج کشت و تولید زعفران، بازگشت مهاجرین از شهر به روستا بوده است. ایجاد درآمد فوق العاده زعفران، پایداری درآمد زعفران، توانایی پس‌انداز، مالکیت آب و زمین در روستا، وابستگی به درآمد تولید زعفران در روستا، توانایی متنوع کردن منابع درآمدی در روستا، تمایل به پرداختن مشاغل کشاورزی در پایان بازنشستگی از جمله دلایلی هستند که خانوارهای روستایی که زمانی به مهاجرت اقدام کرده‌اند دوباره به روستا برگردند. در این میان، یافته‌ها نشان می‌دهد که ایجاد درآمد فوق العاده زعفران با میانگین (۳/۸۸) بالاترین اولویت را در بازگشت مهاجرین به خود اختصاص داده است (جدول ۹). از سوی دیگر، این بازگشت و درآمدزایی زعفران توانسته است شیوه معماری و سبک ساخت‌وساز خانه‌ها را در روستای فتح‌آباد تغییر دهد (شکل ۷).

جدول ۹. وضعیت شاخص‌های اقتصادی در بازگشت مهاجرین در محدوده مورد مطالعه

ردیف	شاخص‌ها	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		میانگین	واریانس
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۱	ایجاد درآمد فوق العاده زعفران	۴	۳/۱	۲	۱/۵	۵	۳/۸	۱۱۴	۸۷/۷	۵	۳/۸	۳/۸۸	۰/۴۰۳
۲	پایداری درآمد زعفران	۴	۳/۱	۳	۲/۳	۱۳	۱۰	۹۹	۷۶/۲	۱۱	۸/۵	۳/۸۵	۰/۵۳۴
۳	توانایی پس‌انداز	۸	۶/۲	۱۱	۸/۵	۲۲	۱۶/۹	۷۵	۵۷/۷	۱۴	۱۰/۸	۳/۵۸	۱/۰۰۴
۴	مالکیت آب و زمین در روستا	۳	۲/۳	۶	۴/۶	۲۱	۱/۲	۹۱	۷۰	۹	۶/۹	۳/۷۵	۰/۵۶۳
۵	وابستگی به درآمد تولید زعفران در روستا	۴	۳/۱	۵	۳/۸	۹	۶/۹	۱۱۱	۸۵/۴	۱	۰/۸	۳/۷۷	۰/۴۵۸
۶	توانایی متنوع کردن منابع درآمدی در روستا	۸	۶/۲	۱۱	۸/۵	۸۶	۶۶/۲	۱۸	۱۳/۸	۷	۵/۴	۳/۰۴	۰/۶۸۸
۷	تمایل به پرداختن مشاغل کشاورزی در پایان بازنشستگی	۳	۳/۲	۴	۳/۱	۳۰	۲۳/۱	۸۸	۶۷/۷	۵	۳/۸	۳/۶۸	۰/۴۹۹

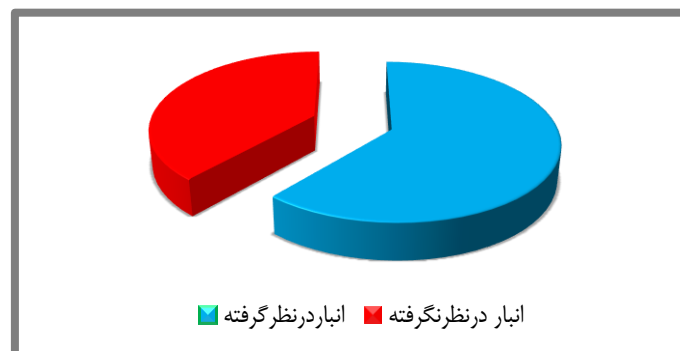
شکل ۷. تصویری از گرایش خانوارهای روستایی به معماری شهری در اثر بازگشت مهاجرین در روستای فتح‌آباد

به طور کلی در روستای مورد مطالعه، علاوه بر کشت زعفران، کشت گندم، جو و پیاز سفید نیز به همراه باغداری (عمدتاً انار و انگور) مهم‌ترین وسیله معیشت و درآمدزایی روستاییان است. در چنین شرایطی، داشتن فضایی همچون حیاط برای خشک کردن تولیدات زراعی و انبار برای نگهداری درازمدت این محصولات چه برای مصرف خانوار روستایی و چه برای فروش در آینده یکی از طراحی‌های مسکن سنتی است.

اما در منازل جدید به سبک مسکن شهری برخی از مسکن خانوارهای روستایی که از وسعت زمین بیشتری برخوردار بودند این دو فضا را رعایت کرده‌اند (شکل ۸) و برخی از خانوارها نیز به دلیل کافی نبودن وسعت زمین در ساخت‌وساز منازل خود این دو فضا را حذف کرده‌اند (شکل ۹). به طوری که در روستای فتح‌آباد از ۳۵۵ خانوار مورد بررسی، ۶۱/۴ درصد اظهار نموده‌اند که مکانی برای انبار در نظر گرفته‌اند و ۳۸/۶ درصد اظهار نموده‌اند که مکانی برای انبار در نظر نگرفته‌اند و بیشتر از پارکینگ یا بالکن‌های طبقه اول جهت انبار محصولات زراعی خود استفاده می‌کنند (شکل ۹).

شکل‌های ۸ و ۹. تصاویری از منازل مسکونی در روستای فتح‌آباد با توجه به وجود یا عدم وجود انبار و حیاط در داخل خانه

شکل ۱۰. درصد مسکن جدید دارای فضای اختصاصی انبار در روستای مورد مطالعه

۲. یافته‌های استنباطی

با توجه به این که در گذشته زعفران از قیمتی مناسب برخوردار نبود، ساخت‌وساز مسکن هم رونقی در این روستا نداشت ولی با گران شدن این محصول، تغییراتی در وضعیت ساخت‌وساز مسکن خانوارهای روستایی فتح‌آباد به وجود آمد و عملاً تحولات گسترده در ساخت‌وساز در این روستا از سال ۱۳۹۰ تا کنون رقم خورده است. در این راستا، تأثیرات ساخت‌وساز در سطح محدوده مورد مطالعه به دو شکل بوده است:

الف) گسترش افقی: بعضاً در اطراف روستا باعث گسترش دامنه روستا شده است (شکل ۶). ضمن اینکه در داخل محدوده روستا، در فضاهای خالی یا سکونتگاه‌های فرسوده و تخریب شده نیز ساخت‌وساز با شدت صورت گرفته است.

ب) گسترش عمودی: در کنار گسترش افقی، گسترش عمودی نیز با سرعت انجام شده است که با توجه به قیمت بالای زمین به واسطه تولید زعفران، گسترش عمودی به شکل ساخت‌وسازهای دو طبقه و سه طبقه که قبلاً در این روستا مرسوم نبوده نیز با سرعت در سال‌های اخیر انجام گردیده است (شکل ۱۱).

شکل ۱۱. تصویر ماهواره‌ای از محدوده گسترش افقی روستای فتح‌آباد در دهه گذشته
(منبع: گوگل ارث، با برخی تغییرات و نمایش مناطق گسترش یافته، ۱۴۰۲)

از سویی دیگر، برای بررسی ارتباط بین سطح زیر کشت زعفران و توسعه مسکن و ساخت‌وساز در خانوارهای مورد مطالعه، از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است که با توجه به مقدار ضریب همبستگی (۰/۵۹۱) و سطح معناداری حاصل، با سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که بین این دو متغیر، ارتباط مستقیم و معنادار با همبستگی متوسط وجود دارد (جدول ۱۰). بر این اساس، افزایش سطح زیر کشت و در نتیجه افزایش درآمد زعفران با سطح اطمینان ۹۹ درصد سبب توسعه مسکن و ساخت‌وسازها در محدوده مورد مطالعه شده است.

جدول ۱۰. نتیجه آزمون همبستگی اسپیرمن در بررسی ارتباط بین سطح زیر کشت زعفران و توسعه مسکن و ساخت‌وساز در محدوده مورد مطالعه

مقادیر	موارد
۰/۵۹۱	ضریب همبستگی (Correlation Coefficient)
۰/۰۰۰	سطح معناداری (Sig.)
۳۵۵	تعداد خانوار مورد مطالعه (N)

بحث

در فرآیند توسعه روستایی، ابعاد کالبدی آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بافت فیزیکی روستاها، با توجه به این که به صورت خودجوش بوده، عمدتاً براساس طرح و نقشه از پیش تعیین شده نبوده؛ از سویی دیگر، با توجه به قدمت بیشتر روستاها، بافت فیزیکی روستاها معمولاً قدیمی و نامتناسب با شرایط اقتصادی حاضر است که در این میان، شرایط اقتصادی را برخی از محصولات استراتژیک نظیر زعفران با درآمدزایی فوق‌العاده خود برای خانوارها متحول می‌سازند. بر این اساس، این محصول از نظر درآمدزایی و توسعه بافت فیزیکی روستاها، دارای اهمیتی ویژه است. با توجه به این که دهستان رشتخوار با پتانسیل‌های موجود برای تولید زعفران، دارای موقعیت قابل توجه در سطح خراسان رضوی است؛ بر این اساس، پژوهش حاضر که با هدف واکاوی اثرات درآمدزایی زعفران در تغییرات کالبدی - فضایی سکونتگاه روستایی فتح‌آباد انجام گردیده است، در نوع خود در مقایسه با مطالعات مشابه در ارتباط با زعفران قابل توجه می‌باشد. از نتایج حاصل از تحلیل‌های آماری تحقیق می‌توان استنباط کرد که با افزایش سطح زیر کشت

زعفران در خانوارهای ساکن روستای فتح‌آباد، مسکن و ساخت‌وسازها در خانوارهای مورد مطالعه بهبود می‌یابد. نتایج این تحقیق، همسو با یافته‌های پژوهشی ابراهیمی (۱۳۸۸) می‌باشد که معتقد است کشت زعفران نقش مؤثری در درآمدزایی، اشتغال‌زایی و اقتصاد روستایی دهستان زاوه در تربت‌حیدریه داشته است.

از سویی دیگر، برای بررسی ارتباط بین سطح زیر کشت زعفران و توسعه مسکن و ساخت‌وساز در خانوارهای مورد مطالعه، از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است که با توجه به مقدار ضریب همبستگی (۰/۵۹۱) و سطح معناداری حاصل، با سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که بین این دو متغیر، ارتباط مستقیم و معنادار با همبستگی متوسط برقرار می‌باشد (جدول ۱۰). بر این اساس، افزایش سطح زیر کشت و در نتیجه افزایش درآمد زعفران با سطح اطمینان ۹۹ درصد سبب توسعه مسکن و ساخت‌وسازها در محدوده مورد مطالعه شده است. در این راستا، نتایج این قسمت از پژوهش، همسو با یافته‌های اصغری لقمجانی و ایزدی (۱۳۹۶) است که معتقد هستند با توجه به شدت محدودیت‌های تولید زعفران و میزان کنونی تولید این محصول در خانوارهای ساکن در روستاهای دهستان رشت‌خوار، فرصت‌های اقتصادی قابل توجهی برای خانوارهای مورد مطالعه ایجاد شده است. همچنین، یکی از نتایج کشت و تولید زعفران، بازگشت مهاجران از شهر به روستا بوده است. ایجاد درآمد فوق‌العاده زعفران، پایداری درآمد زعفران، توانایی پس‌انداز، مالکیت آب و زمین در روستا، وابستگی به درآمد تولید زعفران در روستا، توانایی متنوع کردن منابع درآمدی در روستا، تمایل به پرداختن مشاغل کشاورزی در پایان بازنشستگی از جمله دلایلی هستند که خانوارهای روستایی که زمانی به مهاجرت اقدام کردند، دوباره به روستا برگردند. در این میان، یافته‌ها نشان می‌دهد که ایجاد درآمد فوق‌العاده زعفران با میانگین (۳/۸۸) بالاترین اولویت را در بازگشت مهاجران به خود اختصاص داده است. نتایج این قسمت از پژوهش همسو با یافته‌های لنگرودی و همکاران (۱۳۹۰) است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که به‌طور کلی در روستای مورد مطالعه، علاوه بر کشت زعفران، کشت گندم، جو و پیاز سفید نیز به همراه باغداری (عمدتاً انار و انگور) مهم‌ترین وسیله معیشت و درآمدزایی روستاییان است. در چنین شرایطی، داشتن فضایی همچون حیاط برای خشک کردن تولیدات زراعی و انبار برای نگهداری درازمدت این محصولات برای مصرف خانوار روستایی و یا برای فروش در آینده، یکی از طراحی‌های مسکن سنتی است. اما در منازل جدید به سبک مساکن شهری برخی از مساکن خانوارهای روستایی که از وسعت زمین بیشتری برخوردار بودند این دو فضا را رعایت کرده‌اند و برخی از خانوارها نیز به دلیل کافی نبودن وسعت زمین در ساخت‌وساز منازل خود این دو فضا را حذف کرده‌اند. از طرف دیگر، با توجه به این که در گذشته زعفران از قیمتی مناسب برخوردار نبود، ساخت‌وساز مسکن هم رونقی در این روستا نداشت ولی با گران شدن این محصول، تغییراتی در وضعیت ساخت‌وساز مسکن خانوارهای روستایی فتح‌آباد به وجود آمد و عملاً تحولات گسترده در ساخت‌وساز در این روستا از سال ۱۳۹۰ تا کنون رقم خورده است. در این راستا، تأثیرات ساخت‌وساز در سطح محدوده مورد مطالعه به دو شکل بوده است:

الف) گسترش افقی: در برخی موارد در اطراف روستا باعث گسترش دامنه روستا شده است. ضمن اینکه در داخل محدوده روستا، در فضاهای خالی یا سکونتگاه‌های فرسوده و تخریب شده نیز ساخت‌وساز با شدت صورت گرفته است.

ب) گسترش عمودی: در کنار گسترش افقی، گسترش عمودی نیز با سرعت انجام شده است که با توجه به قیمت بالای زمین به واسطه تولید زعفران، گسترش عمودی به شکل ساخت‌وسازهای دو طبقه و سه طبقه که قبلاً در این روستا مرسوم نبوده نیز با سرعت در سال‌های اخیر صورت گرفته است.

به هر حال، بر اساس جمع‌بندی نتایج حاصل از پرسشنامه‌های خانوار (نظرات سرپرستان خانوارهای مورد مطالعه یا همسران آن‌ها و خبرگان محلی یا ریش‌سفیدان ساکن در روستا)، توجه به موارد زیر در به‌منظور ارتقاء نقش محصول زعفران در بهبود کالبدی - فضایی روستایی ضروری است:

۱. تأثیرات مشارکت‌های مالی خانوارهای روستایی بر ابعاد کالبدی - فضایی در روستای فتح‌آباد در بُعد شبکه معابر پایین است. دلیل این امر را می‌توان عدم توافق بین خانوارها و مدیران روستایی بیان کرد. خانوارهای روستایی حاضرند که بخش قابل

توجهی از هزینه درست کردن معابر را بدهند به شرط آنکه ملاحظات مورد نظر آنها برای بهبود اقدامات در شبکه معابر مدنظر باشد. بنابراین دهیار هم باید با هماهنگی‌های لازم با بنیاد مسکن و مسئولان اجرایی طرح‌های هادی، زمینه مشارکت بیشتر روستاییان در توسعه شبه معابر را فراهم سازد تا این امر باعث توسعه بیشتر شبکه معابر شود.

۲. از آنجا که خانوارهای روستایی از درآمد فوق‌العاده حاصل از کشت و تولید زعفران برخوردار می‌باشند، مدیران دستگاه‌های اجرایی منطقه باید مردم را به تشکیل گروه‌های خیر و ساخت‌وسازهای عام‌المنفعه تشویق نماید.

۳. با توجه به اینکه در روستای فتح‌آباد تعداد ساخت‌وساز منازل مسکونی روز به روز در حال افزایش است ولی ناکاری و زیبایی ساختمان به طور جدی از سوی برخی از خانوارها مورد توجه نمی‌باشد. بنابراین، در این زمینه باید تلاش شود تا این فرهنگ برای زیباتر شدن شکل روستا تقویت گردد.

۴. امروزه پس‌انداز حاصل از کشت و تولید زعفران برخی از خانوارهای روستایی فتح‌آباد از نیم میلیارد تومان در سال فراتر رفته است و این افراد سرمایه خود را از روستا خارج و به کلان‌شهرهایی همچون مشهد انتقال می‌دهند و در آنجا سرمایه‌گذاری می‌کنند. اگر مدیران دستگاه‌های اجرایی منطقه، شرایط و زمینه را برای مشارکت مردمی طوری فراهم کنند تا از طریق اعطای تسهیلات که این افراد سرمایه‌دار دست به ایجاد ساخت‌وسازهایی مثل ساخت کارخانه پودر پیاز، ایجاد شرکت‌های بسته‌بندی زعفران، ساخت تالار^۱ و ایجاد پمپ بنزین^۲ در خود روستا بزنند روستای فتح‌آباد از نظر کالبدی - فضایی توسعه بیشتری خواهد یافت.

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان به طور مساوی در این مقاله پژوهشی مشارکت داشتند.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

این تحقیق هیچ کمک مالی خاصی از سازمان‌های تأمین مالی در بخش‌های دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

سپاسگزاری

در این بخش، از تمامی افراد و سازمان‌ها از جمله (فرمانداری، بخشدار، رشتخوار) که در مسیر نگارش این مقاله ما را همراهی کردند و حمایت‌های لازم را برای دسترسی به آمار و داده‌های مورد نیاز انجام دادند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

منابع

ابراهیمی، احمد (۱۳۸۸). نقش کشت محصول زعفران در اقتصاد روستایی (نمونه موردی: دهستان زاوه از شهرستان زاوه)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد.

احسانی‌خواه، مهدی؛ زیاری، کرامت‌اله؛ رجایی، عباس؛ پوراحمد، احمد؛ و حاتمی‌نژاد، حسین (۱۴۰۳). تحلیل الگوی توسعه کالبدی - فضایی شهر یاسوج با استفاده از روش‌های تحلیلی فضایی، *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۲۲(۱)، ۳۶۲-۳۳۷.

<https://doi.org/10.22067/jgrd.2024.87729.1426>

^۱ - در حال حاضر، اهالی روستای فتح‌آباد اکثراً مجالس ازدواج فرزندان خود را در شهرهای رشتخوار، تربت حیدریه و مشهد می‌گیرند.

^۲ - با توجه به تعداد قابل توجه خانوارهای ساکن در روستای فتح‌آباد (که تقریباً همه آنها از وسایل نقلیه برخوردارند) و جایگاه این روستا به عنوان مرکز دهستان و ارائه خدمات به روستاهای پیرامون، ایجاد پمپ بنزین در این روستا، ضرورتی غیر قابل انکار می‌باشد.

- اسماعیل پور، علی منظم؛ و کردوانی، پرویز (۱۳۸۹). نقش محصولات کشاورزی با تاکید بر زعفران در توسعه روستایی شهرستان کاشمر (دهستان بالا و ولایت)، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، ۷(۲۶)، ۵۱-۳۱. <https://sanad.iau.ir/Journal/sarzamin/Article/823750>
- اصغری لغمجانی، صادق؛ و ایزدی، علی (۱۳۹۶). واکاوی نقش محصولات استراتژیک در معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: تولید زعفران در دهستان رشتخوار). نشریه زراعت و فناوری زعفران، ۵(۳)، ۲۷۳-۲۹۳. <https://doi.org/10.22048/jsat.2017.46917.1135>
- افراخته، حسن؛ عزیزپور، فرهاد؛ و زمانی، محدثه (۱۳۹۴). پیوندهای کلانشهری و تحولات کالبدی - فضایی روستاهای پیرامون (مطالعه موردی: دهستان محمدآباد کرج)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۳۴(۱۵۰)، ۱۲۰-۱۰۱. <http://jhre.ir/article-1-701-fa.html>
- امینی علیرضا؛ و فلیحتی، نعمت (۱۳۷۷)، بررسی وضعیت سرمایه گذاری در بخش کشاورزی، مجله برنامه ریزی و بودجه، ۳۳(۳)، ۹۵-۱۲۰. <http://jpbud.ir/article-1-830-fa.html>
- ایمانی، بهرام؛ و کانونی، رضا (۱۴۰۳). شناسایی و تحلیل پیرامونهای موثر در تحولات کالبدی - فضایی نواحی پیراشهری اردبیل با تاکید بر اقتصاد سیاسی فضا، مجله توسعه و فضای پیراشهری، ۶(۳)، ۸۴-۵۷. <https://doi.org/10.22034/jpusd.2024.437479.1299>
- آقای، مجید؛ و قلی زاده، مهدیه (۱۳۹۰). بررسی مزیت نسبی ایران در تولید زعفران، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی)، ۲۵(۱)، ۱۳۲-۱۲۱. <https://doi.org/10.22067/jead2.v1390i1.8897>
- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۸۹). خانه های روستایی ایران، معاونت باسازی و مسکن روستایی دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی، تهران.
- پندار، هادی؛ ذکات، کامران؛ و باقریان، فاطمه (۱۳۹۶). تبیین معیارهای موثر بر رضایتمندی ساکنین اصیل از شدت تغییرات کالبدی در محلات باسابقه روستایی (مطالعه موردی: محله نیاوران، تهران، مسکن و محیط روستا، ۳۶(۱۵۸)، ۵۰-۳۵. <http://jhre.ir/article-1-1236-fa.html>
- جوانی، خدیجه (۱۳۸۹). تحلیل پایداری اجتماعی - اقتصادی تولید زعفران و تاثیر آن بر توسعه روستایی (مطالعه موردی دهستان بالا و ولایت شهرستان تربت حیدریه)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه زنجان.
- حاجی نژاد، علی؛ پایدار، ابوذر؛ و صادقی، خدیجه (۱۳۹۳). میزان موفقیت طرح های هادی روستایی از دیدگاه مردم و مسئولان (مورد: شهرستان رشتخوار)، جغرافی (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران)، ۱۲(۴۳)، ۸۱-۱۰۳. https://mag.iga.ir/issue_34786_34819.html
- حجت، عیسی (۱۳۸۵). تاثیر اصلاحات ارضی بر شکل روستاهای ایران، نشریه هنرهای زیبا، ۲۶(۲)، ۷۵-۸۴. https://jhz.ut.ac.ir/issue_1229_3270.html
- خبرالدین، رضا؛ و رازپور، مهدی (۱۳۹۵). بررسی و تحلیل چالش های پایداری توسعه فضایی در شهر مرزی بانه، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۷(۲۵)، ۶۳-۸۴. https://journals.marvdasht.iau.ir/issue_282_299_.html
- رحیمی، عباس (۱۳۷۹). سیاست های حمایت از کشاورزی، انتشارات روستا و توسعه، شماره ۳۷.
- زرگر، اکبر (۱۳۸۸). درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ پنجم، تهران.
- سازمان جهاد کشاورزی استان خراسان رضوی (۱۳۹۱). گزارش تحقیقاتی زراعی برای زعفران.
- سلیمانی، محمد؛ زنگانه، احمد؛ پریزادی، طاهر؛ و سلحشور، یاسمن (۱۳۹۸). بازارهای فراشهری و تغییرات کالبدی محله های پیرامون (مطالعه موردی: بازارهای فراشهری مبل یافت اباد، کیف و کفش امین الملک و آلومینیوم قلعه مرغی)، مجله پژوهش های جغرافیای انسانی، ۱۵۱(۱)، ۷۷-۵۷. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.223909.1007373>
- شاهرودی، علی اصغر؛ احمدی فیروزی، علی؛ و چیذری، محمد (۱۳۸۶). سازه های تاثیر گذار بر عملکرد و کیفیت محصول زعفران (مورد مطالعه شهرستان تربت حیدریه)، مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۳(۱)، ۱۴۳-۱۵۷. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct>
- شمس الدینی، علی (۱۳۸۷). جایگاه مسکن روستایی در تاثیر پذیری تغییرات کالبدی - فضایی روستاها از محیط های شهری، فصلنامه مسکن روستایی، ۲۷(۱۲۴)، ۵۱-۴۰. <http://jhre.ir/article-1-91-fa.html>
- شمس الدینی، علی؛ شکور، علی؛ و رستمی، روح الله (۱۳۹۰). تاثیر نوسازی مسکن روستایی بر اقتصاد معیشتی روستاییان (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان ممسنی)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۳۰(۱۳۵)، ۷۰-۵۷. <http://jhre.ir/article-1-203-fa.html>

- صبوری‌بندی، محمد؛ و ودیعی، علیرضا (۱۳۸۶). بررسی اقتصادی زعفران و تاثیر آن بر درآمد کشاورزان، ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران، دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۱۱-۱. <https://civilica.com/doc/46803>
- طالب، مهدی؛ و سعیدی، عباس (۱۳۷۵). شیوه‌های سکونت‌گزینی و گونه‌های مسکن روستایی، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- علوی‌زاده، سیدامیرمحمد؛ میرلطفی، محمودرضا؛ و نعیم آبادی، نازنین (۱۳۹۵). اثرات کشت زعفران در پایداری اقتصادی روستاهای دهستان در بقاضی شهرستان نیشابور، نشریه زراعت و فناوری زعفران، ۴(۲)، ۱۴۲-۱۳۳. <https://doi.org/10.22048/jsat.2016.17363>
- فال سلیمان، محمود؛ صادقی، حجت‌الله؛ و غلامی، زینب (۱۳۹۲). بررسی اثرات اقتصادی- اجتماعی محصولات استراتژیک بر توسعه روستایی، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۳(۱۲)، ۶۳-۴۱. https://jargs.hsu.ac.ir/issue_22123_22122.html
- فراهانی، حسین؛ جوانی، خدیجه؛ و کرمی دهکردی، اسماعیل (۱۳۹۱). تحلیل پایداری اجتماعی- اقتصادی تولید زعفران و تاثیر آن بر توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان بالا ولایت شهرستان تربت حیدریه)، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۱(۲)، ۱۱۲-۹۵. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-1572-fa.html>
- قدیری معصوم، مجتبی؛ و نجفی کانی، علی اکبر (۱۳۸۲). برنامه‌های توسعه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و تاثیر آنها بر نواحی روستایی، پژوهش‌های جغرافیایی، ۳۵(۱)، ۱۲۱-۱۱۱. https://journals.ut.ac.ir/issue_1078_3182_.html
- کرباسی، علیرضا؛ و رستگاری‌پور، فاطمه (۱۳۹۳). بررسی مزیت نسبی تولید و صادرات زعفران، نشریه زراعت و فناوری زعفران، ۲(۱)، ۷۴-۵۹. <https://doi.org/10.22048/jsat.2014.6186>
- گیلیس، ام (۱۳۸۵). اقتصاد توسعه، ترجمه غلامرضا آزاد امکی، نشرنی، تهران.
- لنگرودی، سید حسن مطیعی؛ قدیری معصوم، مجتبی؛ رضوانی، محمدرضا؛ نظری، عبدالحمید؛ و صحنه، بهمن (۱۳۹۰). تاثیر بازگشت مهاجران به روستاها در بهبود معیشت ساکنان (مطالعه موردی: شهرستان آق قلا). مجله پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۳(۴)، ۸۳-۶۷. https://journal.ut.ac.ir/issue_11681_3909_.html
- موحد، خسرو؛ و فتاحی، کاوه (۱۳۹۲). بررسی نقش اقلیم و محیط در شکل دهی فرم‌سازه‌ی مسکن روستایی استان فارس، فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۳۲(۱۴۱)، ۵۰-۳۷. <http://jhre.ir/article-1-260-fa.html>
- نوری زمان‌آبادی، سید هدایت‌الله؛ و امینی فسخودی، عباس (۱۳۸۶). سهم توسعه کشاورزی در توسعه روستایی (مطالعه موردی: مناطق روستایی استان اصفهان)، مجله علوم کشاورزی، ۲(۳۸)، ۲۷۵-۲۶۳. <https://www.sid.ir/journal/issue/925/fa>

References

- Afrakhteh, H., Azizpour, F., & Zamani, M. (2015). The Metropolitan Nexus and Physio-spatial Evolution of Peri-urban villages (Case Study: Rural District of Mohammadabad (Karaj)). *JHRE*, 34(150), 101-120. (In Persian) <http://jhre.ir/article-1-701-fa.html>
- Aghaei, M. & Rezagholizadeh, M. (2011). Iran's Comparative Advantage in Production of Saffron. *Journal of Agricultural Economics & Development*, 25(1), 121-132. (In Persian) <https://doi.org/10.22067/jead2.v1390i1.8897>
- Alavizade, S. A. M., Mirlotfi, M. R. & Naimabadi, N. (2016). The Effects of Saffron Economic Stability of Rural Residents in the Darbeghazi District, Nishabur County. *Saffron Agronomy and Technology*, 4(2), 133-142. (In Persian) <https://doi.org/10.22048/jsat.2016.17363>
- Amini, A., & Faliati, N. (1998). Investigating the Investment Status in the Agricultural Sector, *Journal of Planning and Budgeting*, (33), 95-120. (In Persian) <http://jpbud.ir/article-1-830-fa.html>
- Agricultural Jihad Organization of Khorasan Razavi Province. (2012). Agronomic Research Report for Saffron. (In Persian)
- Asghari Lafmejani, S. & Eizadi, A. (2017). Analysis of the Role of Strategic Products in Sustainable Rural Livelihoods (Case Study: Saffron Production in the Rashtkhar Rural District). *Saffron Agronomy and Technology*, 5(3), 273-293. In Persian <https://doi.org/10.22048/jsat.2017.46917.1135>
- Ebrahimi, A. (2009). *The Role of Saffron Cultivation in the Rural Economy (Case Study: Zaveh Village, Zaveh County)*, Master's thesis, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad. (In Persian)
- Ehsanikhah, M., Zayyari, K., Rajaei, A., Pourahmad, A. & Hataminejad, H. (2024). Analyzing the Physical-Spatial Development Pattern of City Using Spatial Analysis Methods. *Journal of Geography and Regional Development*, 22(1), 337-362. (In Persian) <https://doi.org/10.22067/jgrd.2024.87729.1426>
- Esmailpour, A., & Kordvani, P. (2010). The Role of Agricultural Products with Emphasis on Saffron in Rural Development of Kashmar County (Bala Velayat Rural District), *Geographical Quarterly of the Land*, 7(26), 51-31. (In Persian) <https://sanad.iau.ir/Journal/sarzamin/Article/823750>
- Fal Soleyman, M., Sadeghi, H., & Gholami, Z. (2013). Investigating the Socio-economic Effects of Strategic Products on Rural Development, *Geographical Studies of Dry Areas*, 3(12), 41-63. (In Persian) https://jargs.hsu.ac.ir/issue_22123_22122.html
- Ghadiri Masoom, M. & Najafi Kani, A. A. (2003). Development Programs After the Victory of the Islamic Revolution of Iran and their Impact on Rural Areas, *Geographical Research*, 35(1), 111-121. (In Persian) https://journals.ut.ac.ir/issue_1078_3182_.html
- Gillis, M. (2006). *Development Economics*, translated by Gholamreza Azad Aramaki, Ney Publications, Tehran.
- Hajinejad, A., Sadegh., H. & Paydar, A. (2015). The Success Rate of Rural Leader Projects from the Point of View of People and Officials. Case: Rashtkhar County. *Geography*, 12(43), 81-104. (In Persian) https://mag.iga.ir/issue_34786_34819.html
- Hojjat, I. (2006). The impact of land reforms on the shape of Iranian villages. *Fine Arts Journal*, (26), 84-75. (In Persian) https://jhz.ut.ac.ir/issue_1229_3270.html
- Imani, B. & Kanooni, R. (2024). Identification and Analysis of the Factors Affecting in the Physical-spatial Transformations of the Peri-urban Areas of Ardabil with an Emphasis on the Political Economy of Space. *Peripheral Urban Spaces Development*, 6(3), 57-84. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/jpusd.2024.437479.1299>
- Islamic Revolution Housing Foundation. (2010). Rural Houses of Iran, Deputy for Rural Housing and Construction, *Office of Rural Housing Studies and Research*, Tehran. (In Persian)
- Javani, Kh. (2010). Analysis of the Socio-economic Sustainability of Saffron Production and its Impact on Rural Development (Case Study of Bala Village, Torbat Heydariyeh County), Master's Thesis, Faculty of Literature and Humanities, University of Zanjan. (In Persian)
- Javani, K., Karami Dehkardi, E., & Farahani, H. (2013). The Analysis of Social - Economic Sustainability of Saffron Production and Its Impact on Rural Development, Case: Bala Velayat, Torbat Heydareyeh. *Serd*, 1 (2), 95-112. (In Persian) <http://serd.khu.ac.ir/article-1-1572-fa.html>

- Karbasi, A. & Rastegaripour, F. (2014). Evaluation of comparative advantage on production and export of saffron. *Saffron Agronomy and Technology*, 2(1), 59-74. (In Persian) <https://doi.org/10.22048/jsat.2014.6186>
- Kheyroodin, R., Daneshpoor, A., & Razpoor, M. (2016). Review and Analysis the Challenges of Spatial Development Sustainability in Baneh Border County. 7(25), 63-84. (In Persian) https://journals.marvdasht.iau.ir/issue_282_299_.html
- Lynch, K. (2005). *Rural-Urban Interaction in the Developing World*. London, Routledge; 1 edition. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/24142>
- Mahdi Nejad, J., Sharghi, A., & Asadpour, F. (2024). Identifying the Physical-spatial Components of the Valuable Vernacular Villages Based on Tourism Development (Case Study: Foothill Villages in the West of Mazandaran Province). *Journal of Rural Research*, 15(1), 6-31. (In Persian) <https://doi.org/10.22059/jrur.2023.361629.1855>
- Motiee Langroodi, S. H., Ghadiri Masuom, M., Rezvani, M. R., Nazari, A. & Sahneh, B. (2011). Effect of Return Migrants to Rural Residents in Improving Livelihoods: (The Case Study: Township of Aq Qala). *Human Geography Research*, 43(4), 67-84. (In Persian) https://journal.ut.ac.ir/issue_11681_3909_.html
- Movahed, K. & Fattahi K. (2013). A Study on the Key Factors Affecting the Rural House Architecture in Fars Province. *JHRE*, 32(141), 37-50. (In Persian) <http://jhre.ir/article-1-260-fa.html>
- Mtwangi Limbumba, T. (2010). *Exploring Social-cultural Explanations for Residential Location Choices*. Doctoral Thesis in Built Environment Analysis, Stockholm, Sweden, the Royal Institute of Technology Press. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:302681>
- Nouri Zamanabadi, H. & Amini, Faskhudi, A. (2007). The Contribution of Agricultural Development to Rural Development (Case Study: Rural Areas of Isfahan Province), *Journal of Agricultural Sciences*, 2(38), 263-275. (In Persian) <https://www.sid.ir/journal/issue/925/fa>
- Pendar, H., Zekavat K. & Bagherian, F. (2017). Toward a Satisfaction Criteria of Physical Changes Magnitude in the Formerly Rural Neighborhoods by the Original Inhabitants. *JHRE*. 36(158), 35-50. (In Persian) <http://jhre.ir/article-1-1236-fa.html>
- Rahimi, A. (2000). *Agricultural Support Policies*, Village and Development Publications, No. 37. (In Persian)
- Rai, P. K., Lee, S. S., Bhardwaj, N. & Kim, K. H. (2023). The Environmental, Socio-economic, and Health Effects of Invasive Alien Plants: Review on *Tithonia diversifolia* (Hemsl.) A. Gray in Asteraceae. *South African journal of botany*, 162, 461-480. <https://doi.org/10.1016/j.sajb.2023.09.038>
- Sabourbailandi, M. & Vadieli, A. (2007). Economic Study of Saffron and Its Impact on Farmers' Income, *Sixth Iranian Agricultural Economics Conference*, Ferdowsi University of Mashhad, 1-11. (In Persian) <https://civilica.com/doc/46803>
- Shahroudi, A., Ahmadi Firouzai, A. & Chizari, M. (2007). Factors Affecting the Yield and Quality of Saffron Crop (Case Study of Torbat Heydariyeh County), *Iranian Journal of Agricultural Extension and Education Sciences*, 3(1), 143-157. (In Persian) <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct>
- Shams al-Dini, A. (2008). The Place of Rural Housing in Effectiveness of Spatial-Physical Changes of Villages from Urban Environment. *JHRE*. 27(124), 40-51. (In Persian) <http://jhre.ir/article-1-91-fa.html>
- Shams al-Dini, A., Shakour, A., Rostami, R. (2011). The Impact of Rural Housing Reconstruction on the livelihood Economy of the Rural People. *JHRE*, 30(135), 57-70. (In Persian) <http://jhre.ir/article-1-203-fa.html>
- Singh, B. (2023). The Role of the Medicinal Plants in Livelihood Improvement and a Potential Source of Rural Economy in District Kishtwar J & K UT India, 8(10), 412-420. <https://ssrn.com/abstract=4600654>
- Soleimani, M., Zanganeh, A., Parizadi, T. & Salahshour, Y. (2019). Trans-regional Market and Landuse Changes in Surrounding Areas (Case Study: Markets of Sofa Yaftabad, Amin al-Mulk Market of Bags and Shoes, and Aluminum Avian Castle). *Human Geography Research*, 51(1), 57-77. (In Persian) <https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.223909.1007373>

- Taleb, M. & Saeedi, A. (1996). *Settlement Methods and Types of Rural Housing*, Islamic Revolution Housing Foundation Publications, Tehran. (In Persian)
- Vishkaei, M. A., Amar, T., Pourramzan, E. & Qureishi Minabad, M. B. (2023). Spatial Analysis of Physical-Spatial Developments in Rural Settlements with a Touristic Landscape (Case Study: Coastal Villages of Rasht County). *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, 4(4), 99-117. (In Persian) <https://doi.org/10.22124/gscj.2023.24130.1224>
- Whelan, S. (2003). *Promoting Sustainable Rural Development through Agriculture: Canada Making Difference*. in the World Canadian International Development Agency.
- Zargar, A. (2009). *An Introduction to Understanding Iranian Rural Architecture*, Shahid Beheshti University Press, Fifth Edition, Tehran. (In Persian)
- Zhang, W. & Yang, H. (2024). Quantitative Research of Traditional Village Morphology Based on Spatial Genes: A Case Study of Shaanxi Province, China. *Sustainability*, 16(20), 9003. <https://doi.org/10.3390/su16209003>

